

ECONOMIC SANCTIONS AND LETTER OF CREDIT

Doç. Dr. Musa AYGÜL** & Arş. Gör. Dr. Belkıs VURAL ÇELENK***

ÖZET

Uluslararası ticarete ekonomik yaptırımların yeri geçmişte olduğu gibi günümüzde de önemini korumaktadır. Bugün uluslararası ticarete etkisi olan yaptırım rejimleri milli devletlerce oluşturulabileceği gibi, Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler gibi uluslararası ya da uluslar-üstü kuruluşlar tarafından da oluşturulabilmektedir. Kaynağına göre etkisi değişmekle birlikte, uluslararası ticaretin neredeyse tüm aktörleri bu yaptırım kararlarından etkilenirler. Ekonomik yaptırımların düzenlenmesiyle birlikte, hedef ülke, coğrafi bölge ya da kişilerle ithalat ihracat yapılması fiilen engellenmekte ve akreditif vb. ödeme araçlarının kullanımı neredeyse imkânsızlaşmaktadır.

Ekonomik yaptırımlar sözleşmenin tarafları ve ticari ilişkide ödemelerin gerçekleşmesine aracılık yapan bankalar açısından önemli sorunları beraberinde getirmektedir. Örneğin taraflardan birinin ekonomik yaptırım rejiminin hedefinde olduğu bir sözleşmeyi sonlandırma zorunluluğu ya da satım sözleşmesinde malların teslimine rağmen, akreditif ilişkisinin ambargonun uygulama alanına girdiği durumlarda karmaşık hukukî uyumsuzluklar ortaya çıkabilmektedir.

Bu çalışmada ekonomik yaptırımlar ve bunların akreditifler üzerine etkisi inceleme konusu yapılacaktır. Ayrıca, giderek yaygınlaşan, bankalarca akreditiflere konulan ambargo kayıtları ve bunların doğurdukları problemler değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Yaptırım, Ambargo, Akreditif, ICC.

ABSTRACT

The economic sanctions are of paramount importance in international trade. Today, the economic sanctions regimes can be established either by national states or, by the European Union and the United Nations. Depending on the issuing legal order of the economic sanctions, the actors of the international trade are inevitably affected by those sanctions. Due to economic sanctions, the trade to target state, geographical region or persons becomes restricted or banned and use of the payment instruments such as accreditive becomes impossible.

Economic sanctions trigger important legal problems for the parties to contractual relationship and the banks which involve in the transactions to provide secure payments. For instance, there are problems where a contract is terminated due to the fact that it falls within the scope of an economic sanction. The fate of accreditive is also problematic where the delivery of goods are prohibited by an economic sanction. The concept of economic sanctions and their effect on accreditive in international trade will be discussed in this paper. In addition, the use of sanction clauses in accreditive and the potential problems arising from those clauses will be examined.

Keywords: Economic Sanction, Embargo, Letter of Credit, ICC.

* Bu Makale, 26 Mayıs 2017 tarihinde düzenlenen III. Ticaret Hukuku Uluslararası Sempozyumu'nda tebliğ olarak sunulmuştur.

** Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Özel Hukuk Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi (e-mail: musaaygul1@gmail.com).

*** Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Milletlerarası Özel Hukuk Ana Bilim Dalı Araştırma Görevlisi Dr. (e-mail: vuralbelkis@gmail.com). (Geliş Tarihi: 10.04.2018 / Kabul Tarihi: 20.06.2018)

EKONOMİK YAPTIRIMLAR VE AKREDİTİF

I. GİRİŞ

Ekonomik yaptırımlar, ülkeler arasındaki ihtilâfların silah kullanılmadan giderilmesi yolundan birisi olarak görülmektedir¹. Bu kapsamda ekonomik yaptırımlar, bir dış politika aracı olarak, diplomasi ve savaş arasında (*between words and wars*) kabul edilmektedir.

Doktrinde ekonomik yaptırım, “*bir veya daha fazla devletin veya uluslararası örgütün (uygulayıcı), bir veya daha fazla devlet, yapı, organizasyon ve/veya ilişkili kişileri (hedef), davranış değiştirmeye zorlamak ve/veya (hedefe veya başkalarına) mesaj vermek gibi politik amaçlarla hedefe ve/veya üçüncü kişilere karşı uyguladığı, olumlu veya olumsuz, ekonomik ticari ve/veya finansal tedbirler*” olarak tanımlanmaktadır².

Ekonomik yaptırımlar, Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'nin (BMGK) kararlarına istinaden uygulandığı gibi milli devletler ya da Avrupa Birliği gibi uluslar-üstü (*supranational*) bir organizasyon tarafından da uygulanabilmektedir³.

Birleşmiş Milletlerin uyguladığı ekonomik yaptırımlarla, hedef ülke ya da kuruluşu zayıf düşürmek, davranışlarını değiştirmeye zorlamak, cezalandırmak veya mesaj vermek yoluyla değişik amaçlara ulaşılmaya çalışılmaktadır. Bu amaçlar, işgal ya da müdahalenin önlenmesi veya sonlandırılması, meşru hükümetlerin kurulması, insan haklarının korunması, silahsızlanma, barışın temi-

ni, terörün önlenmesi, iyi yönetim geliştirmek şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Millî devletler ise, münhasıran kendi çıkarları doğrultusunda farklı amaçlar ile ekonomik yaptırımlar uygulayabilmektedir. Örneğin, hedef ülkedeki politika ve rejim değişikliği ve askerî amaçlar, bunlardan bazılarıdır⁴.

Milletlerarası ticaretin uygulamacıları ve özellikle bankalar, akdî ilişkilerinden doğan borçların ifası zorunluluğu ile bir devletin ekonomik yaptırım⁵ kurallarına uyma zorunluluğu bakımından birbiri ile bağdaşmayan durumlar ile karşılaşabilirler. Zira ticaretin bir ekonomik silah olarak kullanılması, istikrar ve güvenin son derece önemli olduğu milletlerarası ticaret ve elbette onun aktörlerini de doğrudan ilgilendirir. Özellikle mesafeli satım sözleşmelerinde tacirler arasındaki güven bunalımını bertaraf etmek için çeşitli ödeme araçları gelişmiştir. Bu araçlardan birisi de akreditiftir. Örneğin gayri kabili rücu (*irrevocable*) akreditif, satıcıya belirli bir güven sağlar ve mesafeli satımlarda, edimlerin karşılıklı ve aynı anda yerine getirilmesini mümkün kılar. Bir ödeme aracı olarak akreditif, esas ilişkiden bağımsız ve soyuttur. Akreditifte, akreditif bankası soyut ilişkiden bağımsız olarak ödeme yükümlülüğü altında olduğundan milletlerarası ticarete yoğun olarak kullanılır⁶.

Gayri kabili rücu bir akreditif ile güvence altına alınmış bir ödeme, ekonomik yaptırımlarla karşılaşılması halinde taraflar için yeni problemlerin ortaya çıkmasına vesile olur. Bankalar da akreditiflere, ekonomik yaptırımlar ile ilgili klozlar

¹ Davis, Daniel (1982), 'The Trade Embargo and The Irrevocable Letter of Credit', *Arizona Journal of International and Comparative Law*, C: 1, s. 213-232, s. 215.

² Acar, Serdar (2015), *Ekonomik Yaptırımlar*, İstanbul, Vedat, s. 29.

³ Avrupa Birliği, Ukrayna ve Kırım sorunları nedeniyle Rusya'ya karşı silahlanma, enerji, petrol gibi stratejik alanlarda üye devletlerini doğrudan bağlayıcı yaptırımlar uygulamaktadır. Avrupa Birliği Rusya'ya karşı iki adet yaptırım tüzüğünü yürürlüğe koymuştur. Bunlar; Avrupa Birliği Konseyi'nin 31 Temmuz 2014 tarih ve 833/2014 sayılı Tüzüğü ile 8 Eylül 2014 tarih ve 960/2014 sayılı Tüzüğü'dür.

⁴ Ayrıntılı bilgi için bkz: Acar, s. 50-55.

⁵ Bazı çalışmalarda ekonomik yaptırım kavramı yerine 'ambargo' ifadesi kullanılmaktadır. 'Ambargo', Anglo Sakson hukukuna ait bir ifadedir ve ilk kullanımı 1800'lü yılların başında Jefferson Ticaret Ambargosu olarak bilinen Amerikan ambargosu kurallarının temeli olan *Embargo Act of 1807*'dir. Ambargo ve yaptırım kavramları hakkında ayrıntılar için bkz. Azimi, Sarah R. (2016), *Kaufvertragsstörungen aus Sicht des BGB und des iranischen Rechts, Das wirtschafte embargo gegen den Iran*, ebook, Springer, s. 6.

⁶ Doğan, Vahit (2016), *Uluslararası Ticarete Ödeme Aracı Olarak Akreditif*, Ankara, Savaş, s. 21-22.

koymaya başlamışlardır. Bu konuda ICC tarafından bir rehber de yayımlanmıştır⁷.

Çalışmamızda, öncelikle ekonomik yaptırımlar ve hukukî nitelikleri ile gayri kabili rücu akreditif genel hatları ile açıklanacaktır. Akabinde ise, özellikle para transferlerini önlemeye yönelik ekonomik yaptırımlar çerçevesinde (gayri kabili rücu) akreditif ilişkisinde tarafların borçları inceleme konusu yapılacaktır.

II. EKONOMİK YAPTIRIMLAR

A. GENEL OLARAK

Ekonomik yaptırımlar, değişik açılardan tasnif edilebilir. Bu tasniflerden, uygulayıcılarına göre, çok taraflı ve tek taraflı ekonomik yaptırımlar ayrımı, çalışmamız açısından önemlidir. Eğer yaptırım, bir devlet tarafından uygulanırsa, tek taraflı, birden fazla devlet tarafından uygulanırsa çok taraflı yaptırımdan söz edilir. Ayrıca her bir egemen devletin, birden fazla devletle aynı ülke ya da ülkelere tek taraflı ekonomik yaptırım uygulaması da mümkündür⁸.

Yaptırımı uygulayan taraf dışında, bu yaptırımların uygulandığı devletler ya da kişiler söz konusudur. Genel olarak bakıldığında, ekonomik yaptırımlar yaygın olarak devletlere karşı uygulanır⁹. Ekonomik yaptırım uygulanan ülke ise, “hedef

ülke = *targeted country*” olarak anılmaktadır. Bir ülkenin hedef alınarak kapsamlı ekonomik yaptırım uygulamasında, o ülkeye mal ya da ürünün girişine ya da çıkışına izin verilmez. Mesela BMGK, Rodezya, Irak, Yugoslavya ve Haiti gibi ülkelere bu kapsamda ekonomik yaptırımlar uygulanmıştır. Bu yaptırımlar devlet üzerinde etkili olsa da, hedef ülkedeki sivil halk üzerinde olumsuz bir takım sonuçları da olmaktadır¹⁰. Bu tür istenmeyen zararların önüne geçilebilmesi için, ilgili kişiler ya da kuruluşları hedef alan ya da hedef ülkeye belirli ürünlerin ihracatını yasaklayan ve akıllı yaptırımlar (*targeted sanctions*) olarak anılan yaptırım modeli gündeme gelmiştir. Böylelikle devletlerin yanında özel hukuk kişileri de, ekonomik yaptırımlara maruz kalabilmektedir. Özellikle 2000’li yıllardan sonra akıllı yaptırımlar yoluyla, gerçek kişilere, şirketlere, kâr amacı gütmeyen kuruluşlara da ekonomik yaptırımlar uygulanmaya başlanmıştır¹¹. Gerçek kişilere uygulanan yaptırımlar, millî mahkemelerde dava konusu yapılarak, ekonomik yaptırımların insan haklarına aykırılığı gündeme getirilmiştir. Bu kapsamda, yaptırımların insan haklarını ihlâl etmemesi gerektiği yönündeki anlayış kabul edilmeye başlanmıştır¹².

Ekonomik yaptırım araçları da çeşitlilik gösterir. Bunlardan bazıları, ambargo/boykot¹³,

güçlü olduğu görülür. Örneğin AB’nin bütün üye devletleriyle yaptırım uyguladığı Rusya’dan ekonomi olarak güçlü olduğuna dikkat çekilebilir: **Aras**, İlhan (2017), ‘Avrupa Birliği’nin Kırım’ın İlhakına Bakışı: Rusya’ya Yönelik Yaptırımlar’, Karadeniz Araştırmaları, S: 53, s. 29-50, s. 32.

¹⁰ **Akkutay**, s. 419.

¹¹ **Acar**, s. 41; **Akkutay**, s. 419.

¹² Akıllı yaptırımların, insan haklarına aykırılığı sorunu, ABAD’ın “*Kadi v Commission of the European Communities*” davasında tartışılmıştır. Bu kararda, ekonomik yaptırımların insan haklarını ihlâl etmemesi gerektiği kabul edilmiştir. BMGK Yaptırımlar Komitesi de insan hakları standartlarının gözetileceği yeni usuller belirlemeye yönelmiştir. Bkz: **Ireland Kaczorowska**, Alina (2015 Public International Law, 5. Edition, Newyork, Routledge, s. 725.

¹³ Ambargo/boykot hedef ülkeye, mal, hizmet ya da teknoloji sağlanmasının tamamen ya da kısmen yasaklanmasıdır. Ayrıca ambargo/boykot, hedef ülkeden herhangi bir emtia alınmasını da yasaklayabilir: **Acar**, s. 159. Örnek olarak BMGK’nun 217 sayılı kararı ile Güney Rodezya’ya uyguladığı ambargo/boykot kararı gösterilebilir. Ayrıntılı bilgi için bkz: **Davis**, s. 220.

⁷ ICC Guidance Paper on the Use of Sanctions Clauses in Trade Finance Related Instruments subject to ICC Rules 2014 (ICC Rehber), Document No. 470/1238, bkz. <https://iccwbo.org/publication/guidance-paper-on-the-use-of-sanctions-clauses-2014>. Ayrıca ICC tarafından milletlerarası ticaretin yeknesaklaştırılması için hazırlanan çeşitli dokümanlar ve hukuk nitelikleri hakkında bkz. **Ekşi**, Nuray (2013), ‘Banka Ödeme Yükümlülüğüne İlişkin ICC URBPO 750 E Kurallarının Hukuki Niteliği ve Bağlayıcılığı’, BFHD, S: 8, C: 2, s. 3-18, s. 5.

⁸ **Acar**, s. 40-41.

⁹ Bkz. **Bozkurt**, Enver & **Kütükçü**, Akif & **Poyraz**, Yasin (2015), Devletler Hukuku, 8. Baskı, Ankara, Yetkin, s. 327. Ekonomik yaptırım kararlarının uygulanmasında ülkelerin birbirlerine bağımlılığın artması, kullanılan araç ve politikaların bu kararları uygulayacak ülkelerin menfaatlerine uygun olması, karşılıklı iş birliği, yaptırım uygulayan devletin ekonomik olarak güçlü olması ve ulusal ve uluslararası piyasayı kontrol edebilme yeteneğinin olması gibi koşullar önem arz eder. Genellikle ekonomik yaptırım uygulayan ülkelerin hedef ülkeden ekonomik olarak daha

taşıma yaptırımları¹⁴, yatırım yasakları ve teknoloji transferi yasakları şeklinde karşımıza çıkar. Finansal yaptırımlar da ekonomik yaptırımların bir türüdür. Finansal yatırım araçları da örneğin varlık dondurma, transfer sınırlamaları, finansman ve finansman hizmetler sağlama yasakları, sigorta/reasürans yasakları bu kapsamda sayılabilir.

Hedef ülkenin kendisine karşı alınan yatırım kararlarına karşı yatırım kararı alması da muhtemeldir. Ambargoya taraf olan devletler ya da ilgililerin hedef ülkede talep edecekleri ödemelerin durdurulması gibi karşı yaptırımlar gerçekleştirilmesi bu hususa örnek olarak verilebilecektir¹⁵. Ekonomik yaptırımlara karşı üçüncü ülkeler tarafından bir takım blokaj kanunlarının yürürlüğe konulduğu görülür. Bu kanunların amacı, hedef ülkeye yöneltilen yaptırımların üçüncü ülkelere uyulmasını yasaklamak ve bu müeyyidelerin ülke dışı etkilerini gidermektir¹⁶. Örneğin Avrupa Birliğinde (AB), ABD'nin uyguladığı ekonomik yaptırımların ülke dışı uygulamalarının uluslararası hukuku ihlal ettiği ileri sürülmektedir¹⁷. AB, ABD'nin yürürlüğe koyduğu ve ülke dışı etki tanıyan bu düzenlemelere karşı koruma tedbirleri içeren (AT) 2271/96 Sayılı Konsey Tüzüğü¹⁸ çıkarmıştır.

¹⁴ Taşıma yaptırımları, gemicilik ve havacılık faaliyetlerinin engellenmesi gibi taşıma yasakları ve bunların icrası için alınan önlemlerden oluşur: **Acar**, s. 175 vd.

¹⁵ Irak'ın BMGK'nın yaptırım kararına karşı aldığı misilleme için bkz. **Azimi** s. 159.

¹⁶ 12 Mart 1996 tarihinde kabul edilen Helms-Burton Kanunu'nun uygulama alanı Amerikan hukukuna tâbi olmayan gerçek ve tüzel kişileri de kapsayacak şekilde genişletilince, Kanada ve Meksika tarafından blokaj kanunları kabul edilmiştir: **Özdemir Kocasakal**, Hatice (2001), *Doğrudan Uygulanan Kurallar ve Sözleşmeler Üzerindeki Etkileri*, İstanbul, Galatasaray Üniversitesi Yayınları, s. 93.

¹⁷ ABD'nin bu uygulamalarının uluslararası hukuka aykırı olduğu yönünde, **Gebauer** Martin (1998), 'Kollisionsrechtliche Auswirkungen der US-amerikanischen Helms-Burton-Gesetzgebung', *IPRAX*, S:18, C:3, s. 145-155, s. 150.

¹⁸ 22 Kasım 1996 tarihli (AT) 2271/96 sayılı Üçüncü bir Ülkenin Ülke Dışı Uygulama Tanıdığı Hukukî Düzenlemelerin ve Bunlara Dayalı Tedbirlerin Etkilerine Karşı Konsey Tüzüğü, Bkz. ABl, 1996, L.309/1. Ayrıca Tüzüğün Avrupa Birliği üye devletlerinde etkisi için bkz. **Blessing**, Marc (1999), *Impact of the Extraterritorial Application of Mandatory Rules*, Helbing & Lichtenhanh, Basel, s. 23.

Ekonomik yaptırım kuralları hakkında yapılan bu açıklamaların ardından, çalışmamızda, yaptırım kurallarının hukuk düzeni içindeki yeri ve niteliği tespit edilerek bu kuralların akreditif üzerindeki olası etkileri değerlendirilecektir.

B. EKONOMİK YAPTIRIM KURALLARININ HUKUKÎ NİTELİĞİ

Ekonomik yaptırım kurallarının devletler ya da uluslararası organizasyonlar tarafından çıkarılabileceği hususunu yukarıda ele almıştık. Özellikle BMGK kararları gibi uluslararası organizasyonlarca çıkarılan ekonomik yaptırım kararlarının üye devletler için bağlayıcı olacağı şüphesizdir. Bu kararların üye devletlerce uygulanması ise uluslararası hukuk—ile üye devletlerin iç hukuklarını birlikte ilgilendirir.

Milletlerarası bir antlaşmadan dolayı devletin milletlerarası sorumluluğu ile bu anlaşmanın iç hukukta yürürlüğe girmesi birbirinde farklı hususlardır¹⁹. Devletin milletlerarası sorumluluğu, uluslararası teamül kuralları, ülkenin taraf olması durumunda 1969 Viyana Andlaşmalar Hukuku Sözleşmesi, taraf değil ise her bir anlaşmadaki özel hükümler dikkate alınarak değerlendirme yapılmasını gerektiren milletlerarası hukuka tâbi bir konudur. Antlaşmanın iç hukukta yürürlüğe girme mevzuu ise, millî hukuka tâbi bir konudur. Türk hukukunda bir antlaşmanın yürürlüğe girmesi, Anayasa madde 90'da ve 244 sayılı Kanunda²⁰ düzenlenmiştir²¹. Buna göre bir antlaşmanın Türk hukukunun bir parçası olabilmesi, Anayasa madde 90'da ve 244 sayılı Kanunda öngörülen usulün tamamlanması ile mümkün olur²².

¹⁹ Nitekim Danıştay 10. Dairesi de, Yasin El Kadı kararında millî hukuk ve milletlerarası hukuku, iki ayrı hukuk sistemi olarak değerlendirmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Akkutay**, s. 440.

²⁰ 244 Sayılı Kanunun tam ismi, "Milletlerarası Andlaşmaların Yapılması, Yürürlüğü ve Yayınlanması ile Bazı Andlaşmaların Yapılması İçin Bakanlar Kuruluna Yetki Verilmesi Hakkında Kanun"dur. Bkz. Resmi Gazete: 11.06.1963-11425.

²¹ Anayasa ve 244 sayılı Kanuna göre milletlerarası antlaşmaların bağlayıcılığı için bkz. **Ekşi**, Nuray (2000), 'Kanunlar İhtilafında "Incorporation"', *MBH*, Y: 19-20, s. 263-291, s. 282 vd.

²² **Bozkurt/ Kütükçü/ Poyraz**, s. 46-49.

BMGK kararları da bu yaklaşımla iki farklı şekilde değerlendirilebilir. İlk olarak, BMGK kararlarının uluslararası hukuk bakımından devletleri bağlayıcı niteliği (milletlerarası bir antlaşmadan dolayı devletin milletlerarası sorumluluğu, BM Antlaşmasına göre belirlenir. Zira BM Antlaşması hükümlerine göre, BMGK kararları üye devletler için bağlayıcıdır (BM Antlaşması madde 25)²³. İkinci olarak iç hukuk açısından değerlendirildiğinde, BMGK kararları, antlaşma değildir. Bu sebeple, BMGK kararlarının iç hukukta yürürlüğe girmesi, Anayasa madde 90 ve 244 sayılı Kanunda öngörülen usule tâbi olamaz²⁴. Güvenlik Konseyi kararlarının iç hukuka intikali hususu BM Antlaşması ile düzenlenmediğinden²⁵, üye devletler, BMGK kararlarını çeşitli hukukî enstrümanlarla uygulayabilmektedir²⁶.

BMGK ekonomik yaptırım kararlarının Türkiye’de uygulanması ise, genel olarak²⁷ Bakanlar Kurulu kararı ile gerçekleştirilir. Nitekim Danıştay Dava Daireleri Genel Kurulu, BM Antlaşması madde 48/2’den hareketle, BMGK yaptırım kararlarının Bakanlar Kurulunca alınacak bir kararla Türkiye Cumhuriyeti’nde uygulamaya konulması gerektiğine karar vermiştir²⁸. Ancak BMGK kararlarının iç hukuktaki icrasının ne şekilde yerine getirileceği, kararın içeriğine

göre değişebilir. Örneğin sadece bir ülke ile ilişkilerin kesilmesi yönündeki bir kararın uygulanması, idarî kararlar mümkün olabilir iken terörizmin finansmanın yasaklanmasına ve suç sayılmasına ilişkin bir kararın uygulanması için kanuna ihtiyaç vardır. Çünkü Anayasa, suç ve cezada kanunilik ilkesi kabul edilmiştir. Dolayısı ile BMGK kararlarının içeriğine uygun bir yasama ya da idarî tasarrufla, bu kararların yerine getirilmesi mümkün görünmektedir. Nitekim Türkiye bu konuda 6415 sayılı Terörizmin Finansmanının Önlenmesi Hakkında Kanununu²⁹ yürürlüğe koymuştur. Türkiye’nin tek başına devlet olarak uyguladığı ekonomik yaptırımlar da genel olarak idarî kararlar şeklinde alınmaktadır.

Ekonomik yaptırımların hukukî niteliği, kuralların amacından ve emredici karakterinden hareketle tespit edilebilir. Öncelikle bu kurallar, emredici karakterdedir. Bu kurallar, uygulama alanına giren yabancı unsurlu olsun ya da olmasın bütün olaylara uygulanmak üzere yürürlüğe konulur. Ekonomik yaptırımların amacı, insan haklarını korumak, işgale veya isyana son verilmesini sağlamak, meşru veya seçilmiş hükümetin iktidara gelmesini sağlamak, insan haklarını korumak, silahsızlanma veya silah kontrolünü sağlamak, barışın kurulmasını kolaylaştırmak ve uluslararası terörizm ile mücadele etmek gibi uluslararası üstün menfaatlerle yakında ilgilidir. Milletlerarası toplumun menfaatine olduğu kadar, bu kurallar devletlerin siyasi, ekonomik ve sosyal düzenine hizmet eden kurallardır. Buradan hareketle bu kuralların milletlerarası özel hukuk doktrininde³⁰ve mevzuatta³¹ “doğrudan uygulanan kurallar” olarak isimlendirir-

²³ **Akkutay**, s. 416; **Altiner Çoşkun**, Sümeyra (2015), Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Akıllı Yaptırım Kararları ve Terörizmin Finansmanının Önlenmesi, Ankara, Seçkin, s. 47 vd.

²⁴ **Tütüncü**, Ayşe N. (2013), ‘Güvenlik Konseyi Kararlarının İç Hukukta İcrası’, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Hukuk Özel Sayısı, C:13, s.17-26, s. 23-24.

²⁵ **Akkutay**, s. 436. Örneğin 2002 tarihli Federal Ambargo Kanunu olarak da bilinen Uluslararası Yaptırımların Uygulanması Hakkında İsviçre Federal Kanunu 2(3). maddesine göre, BMGK kararları iç hukukta tüzük şeklinde uygulanmalıdır. Kanunun İngilizce çevirisi için Bkz. <https://www.admin.ch/opc/en/classified-compilation/20000358/200408010000/946.231.pdf>, son erişim 20.04.2017. İsviçre hukukunda ekonomik yaptırımların sözleşmelere etkisi için bkz: **De Gottrau**, Nicholas & **lynedjian** Marc (2008), ‘Credits Documentaires et Mesures d’Embargo’, Schweizerische Zeitschrift für Wirtschafts- und Finanzmarktrecht, S: 5, s. 476-488, s. 478 vd.

²⁶ **Akkutay**, s. 437.

²⁷ Her BMGK kararı için, Bakanlar Kurulu kararı çıkarılmamaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz: **Acar**, s. 153.

²⁸ Karar için bkz. Danıştay İdari Dava Daireleri Kurulu, T:22.02.2007, E: 2006/2824, K: 2007/115 (Danıştay Dergisi, Y:37, S: 115, s. 70-78).

²⁹ Resmî Gazete: 16.02.2013-28561.

³⁰ Doğrudan uygulanan kurallar hakkında bkz. **Çelikel**, Aysel & **Erdem**, Bahadır B. (2017), Milletlerarası Özel Hukuk, 15. Baskı, İstanbul, Beta, s. 153 vd., s. 439 vd.; **Doğan**, Vahit (2016), Milletlerarası Özel Hukuk, 4. Baskı, Ankara, Savaş, s. 239; **Nomer**, Ergin (2017), Devletler Hususi Hukuku, 22. Baskı, İstanbul, Beta, s. 184 vd.; **Özdemir Kocasakal** (2001), s. 8 vd.; **Tekinalp Gülören & Uyanık Çavuşoğlu** Ayfer (2016), Milletlerarası Özel Hukuk Bağlama Kuralları, İstanbul, Vedat, s. 47 vd., s. 296 vd.; **Şanlı**, Cemal & **Esen**, Emre (2018), Milletlerarası Özel Hukuk, 6. Baskı, İstanbul, Vedat, s. 7 vd., s. 300 vd.

³¹ Bu kuralların uygulanmasına dair açık hükümler için bkz. 5817 Sayılı Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun madde 6 ve madde 31.

len kurallar sınıfına girdiğini rahatlıkla söyleyebiliriz³².

C. EKONOMİK YAPTIRIM KURALLARININ UYGULANMASI

1. *Lex Fori*'nin Ekonomik Yaptırım Kararlarının Ülke İçinde Uygulanması

Lex fori'nin doğrudan uygulanan kuralları, uygulama alanındaki hukuki ilişki ve olaya³³ yetkili hukuk dikkate alınmaksızın uygulanma iradesine sahiptirler. Devletlerin münhasıran kendi çıkarları için uyguladığı ya da uluslararası veya uluslar-üstü organizasyonlarca yürürlüğe konulan ve -üye devletlerin de iç hukukunun parçası haline gelen yaptırımlar-, ilgili devletlerin mahkemelerinde *lex fori*'nin doğrudan uygulanan kuralları olarak uygulanırlar. *Lex fori*'de yer alan bu yaptırım kararları, bir sözleşmenin geçersizliğine ya da sözleşmeden doğan edimlerin ifasının imkânsızlığına yol açabilir³⁴.

Türk hukukunda da *lex fori*'nin doğrudan uygulanan kuralları MÖHUK madde 6'da düzenlenmiştir. Kanunda, "*yetkili yabancı hukukun uygulandığı durumlarda, düzenleme amacı ve uygulama alanı bakımından Türk hukukunun doğrudan uygulanan kurallarının kapsamına giren*

hâllerde o kural uygulanır" hükmü³⁵ yer almaktadır. Kanunda da açıkça belirtildiği gibi, *lex fori*'nin doğrudan uygulanan kuralları, düzenleme amacı ve uygulama alanına giren uyumsuzluklarda uygulanacaktır.

Devlet, mülki yetkiye istinaden ülkesi üzerinde³⁶ egemenlikten kaynaklan tüm yetkileri (yasama-yürütme-yargı) kullanma tekeline sahiptir³⁷. Bu yetkinin kapsamına ülkede bulunan yabancılar da girer. Dolayısı ile bir devlet, mülki yetki sebebiyle ülkesinde bulunan yabancılar hakkında, uluslararası hukuka uygun olmak kaydıyla düzenleme yapma serbestisini haizdir³⁸. Sonuç olarak ülkede bulunan yabancı tacirler de, o ülkede geçerli olan ekonomik yaptırımlara uymak zorundadır.

BMGK kararlarına istinaden olsun ya da olmasın, Bakanlar Kurulunun ya da idarenin bir ülke ya da kişi aleyhine aldığı ekonomik yaptırım kararlarının, hem Türkiye'deki idarî makamları hem de mahkemeleri bağlayacağından şüphe duymamak gerekir. Bu kararlar aleyhine davranan kişilere karşı idare yaptırım uygulayabileceği gibi mahkemeler de, bu kararları dikkate alarak hukukî ilişkinin kaderi hakkında ve tarafların bu ilişkiden doğan haklarının ve borçlarının akıbeti hakkında değerlendirme yapabileceklerdir³⁹.

³² Milli devletler ve uluslararası organizasyonlar tarafından çıkarılan ekonomik yaptırım kararlarının milletlerarası özel hukuk anlamında doğrudan uygulanan kurallara olarak kabul edileceği hakkında bkz. **Da Silveira**, Mercedeh, A. (2014), Trade Sanctions and International Sales: An Inquiry into International Arbitration and Commercial Litigation, Alphenaan den Rijn, Kluwer Law International, s. 58 vd. Aynı yönde bkz. **Allwörden**, Sebastian (2014), US-Terrorlisten im deutschen Privatrecht, Tübingen, Mohr Siebeck, s. 65-66; **Blessing**, Marc (1991), Introduction to Arbitration: Swiss and International Perspectives, Basel Helbing & Lichtenhahn, s. 229; **Trüten**, Dirk (2015), Die Entwicklung des internationalen Privatrechts in der Europäischen Union Auf dem Weg zu einem europäischen IPR-Gesetz, Bern, Stämpfle, s. 26.

³³ Doğrudan uygulanan kuralların uygulama alanı, açık ya da örtülü olarak kuralda yer alır. Bkz. **Da Silveira**, s. 50 vd.; **Sargın**, Fügen (2002), Milletlerarası Unsurlu Patent ve Ticarî Marka Lisansı Sözleşmelerine Uygulanacak Hukuk, Ankara, Turhan Kitabevi, s. 125.

³⁴ Bkz. **De Gottrau & Iynedjian**, s. 481 vd.

³⁵ Düzenlemenin eleştirisi için bkz: **Doğan**, MÖH, s. 241; **Tanrıbilir**, Feriha B (2010), Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun'un Genel Hükümlerinde Yapılan Değişiklikler Üzerine, TBB Dergisi, S: 87, s. 195-227, s. 221.

³⁶ Mülki yetki ülke ile sınırlıdır.

³⁷ **Tiryakioğlu**, Bilgin (1997), Rekabet Hukukundan Doğan Kanunlar İhtilafı, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, s.105.

³⁸ Türk hukukunda da, *lex fori*'nin doğrudan uygulanan kurallarına ilişkin ilk düzenleme 1915 tarihli Muvakkat Kanunda yer almıştır. Kanunun 2. maddesinde "*Memleketin emniyet ve asayişine ilişkin bütün kanun ve nizamlar, Türkiye'de bulunan yabancılar hakkında da mer'idir.*" hükmü yer almakta idi. Bu düzenleme, mülkîlik kriterinden hareketle, *lex fori*'nin doğrudan uygulanan kurallarının ülkede bulunan yabancılar için de uygulanmasını açıkça düzenlemişti. Ayrıntılı bilgi için bkz. **Ökçün**, Gündüz (1997), Devletler Özel Hukukunun Kaynakları ve Kamu Düzeni, Ankara, Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları, s. 50; **Özdemir Kocasakal** (2001), s. 1.

³⁹ BMGK yaptırım kararlarının özel hukuk sözleşmelerine etkisi hakkında bkz. **Tütüncü**, s. 22.

2. *Lex Fori*'nin Doğrudan Uygulanan Kurallarının Ülke Dışı Olaylara Uygulanması ve Bu Uygulamayı Açıklayan İlkeler

Lex fori'nin doğrudan uygulanan kuralları, bazı hallerde ülke dışında meydana gelen olaylar ve ülke dışında bulunan yabancılar için de uygulanabilmektedir. Bu kuralların ülke dışında meydana gelen olaylara uygulanmasının izahında bazı ilkelere hareket edilmektedir. Bu ilkelerin kısaca açıklanmasının, konunun izahına yararlı olacağını düşünmekteyiz.

a. Şahsîlik İlkesi (Devletin Şahsî Yetkisi)

Devletin kendi vatandaşları üzerindeki yetkisine, devletin şahsî yetkisi denmektedir. Buna göre devlet, nerede olursa olsun kendi vatandaşları üzerinde yetki kullanabilir. Bu yetkinin sınırı ise, diğer devletlerin mülkî yetkisidir. Özellikle bu ilke, milletlerarası ticaretin aktörleri konumunda olan şirketleri ilgilendirmektedir. Yine gemiler, ülke dışında da bulunsa, ait olduğu devletin ekonomik yaptırımlarına muhatap olabilmektedir. Devletler, kendi bayraklarını çeken gemilerin, ekonomik yaptırım kararlarına uygun davranmalarını denetleyebilmektedir.

Burada çok uluslu şirketler üzerinde durulabilir. Çok uluslu şirketler, her ülkede ayrı bir tüzel kişiliği haiz ve kurulduğu ülkenin tâbiyetini taşıyan ancak herhangi bir şekilde yabancı hâkim şirket tarafından idare edilen şirketlerden oluşmaktadır⁴⁰. Buna göre çok uluslu şirketlerde, her bir şirketin tâbiyeti farklıdır. Dolayısı ile hâkim şirketin kurulduğu ülke, bağımlı şirketler üzerinde ne mülkîlik ne de şahsîlik ilkesi gereğince herhangi bir yetkiyi haiz değildir.

Ancak devletler, hâkim şirketler aracılığı ile bağımlı şirketleri de denetleyebilmektedir. Bu bağlamda, ekonomik yaptırımların uygulanmasında, bağımlı şirketlerin tüzel kişilik perdesinin (ve dolayısı ile tâbiyet bağının) kaldırılarak, ekonomik yaptırımların etkin bir şekilde uygulanmasına çalışılmaktadır. Tüzel kişilik perdesinin

⁴⁰ Çok uluslu şirketler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. **Aygül, Musa** (2007), *Milletlerarası Özel Hukukta Şirketlere Uygulanacak Hukukun Tespiti*, Ankara, Seçkin, s. 71 vd.

kaldırılmasında, değişik sorumluluk esasları dikkate alınmaktadır.

• Kontrol Sorumluluğu

Ekonomik yaptırım kapsamında olan kişilerin hem kendileri hem de kontrolü altındaki kişiler, ekonomik yaptırım kararlarına uymak zorundadırlar. Örneğin, ABD yetkisi içinde kalan bir kişinin kontrolü altındaki her türlü şirket ya da organizasyon, nerede olursa olsun yaptırım kararlarına uymalıdır⁴¹. Tüzel kişilerin yöneticileri de kontrol sorumluluğu neticesinde ekonomik yaptırımların ihlalinden sorumlu tutulmaktadır.

• İşletme Sorumluluğu

İşletme sorumluluğunda, hâkim şirket ve bağlı şirketler tek bir işletme olarak kabul edilir. Dolayısı ile bağımlı şirketler de, ekonomik yaptırım kararlarına uymalıdır⁴².

• İştirak Sorumluluğu

Uluslararası hukukta, özellikle insancıl hukukun ihlâl edilmesine yardım ve yataklık edenlerin de, sorumlu olması gerektiği fikri kabul edilmektedir⁴³.

b. Etki Doktrini (Yetkinin Ülke Dışında Kullanılması-*Extraterritorial Jurisdiction*)⁴⁴

Özellikle ekonominin küreselleştiği günümüzde devletlerin iç pazarlarının birbirlerinden keskin çizgilerle ayrıldığı söylenemez. Bazı doğrudan uygulanan kuralların genel kural olan mülkîlik prensibinden ayrıldığı ve etkilerini, düzenledikleri ülkelerin dışına taşıdıkları görülmektedir. Herhangi bir devletin iç pazarında gerçekleşen hukukî olay ve ilişkilerin başka bir devleti ya da devletleri ilgilendirmesi ve o devletlerin iç pazarlarında da etki doğurması muhtemeldir. Özellikle rekabet hukuku ve finansal piyasalar alanını düzenleyen kuralların, ülke dışı uygulama özelliği gösterdiği söylenebilir⁴⁵.

⁴¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. **Acar**, s. 386 vd.

⁴² Ayrıntılı bilgi için bkz. **Acar**, s. 392 vd.

⁴³ Ayrıntılı bilgi için bkz. **Acar**, s. 393 vd.

⁴⁴ **Tiryakioğlu**, s.100.

⁴⁵ Rekabet Hukuku alanında ülke dışı yetki için bkz. **Tiryakioğlu**, s. 99 vd. Finansal yatırım piyasaları alanında bkz. **Frick, Jürg & Aggteleky**, Tobias (2015), 'Extra-

Ülke dışında etki ya da uygulama⁴⁶, bir kuralın yabancı ülkede bulunan kişiler, şeyler ya da hukukî ilişkilere uygulanması olarak ifade edilmektedir⁴⁷. Etki doktrini olarak da bilinen ülke dışı uygulama, uluslararası mahkemelerde de kabul görmektedir. Uluslararası Daimî Adalet Divanının verdiği Bozkurt/Lotus Kararında⁴⁸ devletlerin kendi ülkeleri dışında bulunan kişilere, mallara ve gerçekleşen eylemlere kendi yetkilerini genişletebilecekleri kabul edilmiştir⁴⁹.

Etki doktrini ile uluslararası hukuk arasında da önemli bir ilişki vardır. Hukuk düzeni ile olay arasında yeterli bir bağın mevcut olduğu ölçüde, etki doktrininin uluslararası hukuku ihlal etmeyeceği kabul edilmektedir⁵⁰.

2. Yabancı Hukuk Sisteminde Bulunan Ekonomik Yaptırım Kararlarının Uygulanması

a. *Lex Causae*'nin Doğrudan Uygulanan Kuralları

Burada üzerinde durulması gereken husus, başka ülkeler tarafından uygulanan ekonomik yaptırım kararlarının Türkiye'deki etkilerinin ne olacağıdır. Genel olarak söylemek gerekirse, Türk hukukunun parçası olmayan ve bir başka ülke tarafından uygulanan ekonomik yaptırım kararlarının Türkiye'de idarî makamlar tarafından uygulanması söz konusu olmaz. Ancak Türkiye'de görülmekte olan bir hukuk davasında, başka bir devlette yürür-

lükte olan ekonomik yaptırım kararlarının uygulanıp uygulanmayacağı ihtilâf konusu olabilir. Örneğin Türkiye'de görülmekte olan yabancı unsurlu bir uyuşmazlığa uygulanacak yetkili hukuk, ekonomik yaptırım kararları içerebilir. Diğer bir ifade ile *lex causae*'da ekonomik yaptırım kararları bulunabilir. Bu ekonomik yaptırım kararlarının özellikle de bunların doğrudan uygulanan kural olma özellikleri dikkate alındığında, Türk mahkemelerince nasıl uygulanacağı sorunu gündeme gelecektir.

Türk hukukunda *lex causae*'daki doğrudan uygulanan kurallara ilişkin açık bir düzenleme mevcut değildir; ancak bu şart da değildir⁵¹. Türk hukukunda kabul edilen anlayışa göre, hüküm statüsü, uyuşmazlık konusu hukukî ilişkiye bir bütün olarak uygulanır⁵². MÖHUK madde 2'ye göre, hâkim Türk hukukunu resen uyguladığı gibi, Türk kanunlar ihtilâfı kuralları uyarınca tespit edilen yabancı hukuku da resen uygular. Bu kapsamda yetkili yabancı hukuk, doğrudan uygulanan kurallar da dâhil olmak üzere, bir bütün halinde uygulanır. Böyle bir durumda sözleşme, yetkili hukukta yer alan ekonomik yaptırım kurallarına aykırılıktan dolayı geçersiz sayılabilir. Ancak herhâlde kamu düzeni istisnası (MÖHUK m. 5) saklıdır⁵³.

territorial application of CISA based on Doctrine of Effects (*Auswirkungsprinzip*), CapLaw, S: 5, s. 20-25, s.24.

⁴⁶ Ülke dışı uygulama ile ülke dışı etki, birbirinden farklı kavramlar değildir. Neticede her iki halde de, kuralın uygulanması ya da uygulanmaması halinde ortaya çıkacak sonucun dikkate alınması söz konusudur.

⁴⁷ Kluth, Friederike (2014), Das Marktauswirkungsprinzip im Kollisionsrecht des Kartell- und Lauterkeitsrecht, Jena, JWV, s.33.

⁴⁸ Tiryakioğlu, s.105. Bozkurt/Lotus kararının Türkçe metni için bkz. Poyraz, Yasin (2011), Lotus Meselesi, Ankara, Asil Yayın Dağıtım, s. 3 vd.

⁴⁹ Örneğin devletler, vergi kanunları uyarınca yabancı ülkede bulunan kişiler ve onların kazançları üzerinde yetkiye sahiptirler. Bkz. Dardağan Kibar, Esra (2013), Kanunlar İhtilâfı Açısından Yabancı Kamu Hukukuna Bakış, Ankara, Siyasal Yayınevi, s. 51.

⁵⁰ Dardağan Kibar, s. 50; Tiryakioğlu, s.108.

⁵¹ Çelikel/Erdem, s. 156; Doğan, MÖH, s. 234 vd.

⁵² Çelikel/Erdem, 156; Dardağan Kibar, s. 83-84, s. 118 vd.; Doğan, MÖH, s. 244; Şanlı/Esen, s. 302.

⁵³ İsviçre doktrinde, kamu düzeni müdahalesinin yanında, yetkili hukukta yer alan ambargo kurallarının, for devleti menfaatlerine uygunluk testine tâbi tutulması yönünde görüşler ileri sürülmektedir. Örneğin İsviçre Milletlerarası Özel Hukuk Kanununun (IPRG/LDIP) yetkili hukukun uygulanmasını düzenleyen 13. maddesi kapsamında hâkimin önüne gelen politik karakterli doğrudan uygulanan kuralların ayrıca aynı Kanunun üçüncü ülkenin doğrudan uygulanan kurallarının uygulanmasını düzenleyen 19. maddesindeki kriterleri sağlamaları halinde uygulanması gerektiği yönünde bkz. Vischer, Frank (1989), 'Zwingendes Recht und Eingriffsgesetze nach dem schweizerischen IPR-Gesetz', RabelsZ, C: 53, s. 438-461, s. 441-442. Aynı husus Avrupa Birliği düzenlemeleri açısından da tartışılmış ve *lex causae* içinde yer alan ambargo kurallarının doğrudan uygulanması savunulmuştur. Bkz. Cremer, Michael (2016), 'Embargovorschriften als Eingriffsnormen, Kollisionsrechtliche und rechtstaatsächlich Probleme der Beachtung drittstaatlicher Embargos', Bucerius Law Journal, C: 2, s. 18-23, s. 20.

b. Üçüncü Devletin Doğrudan Uygulanan Kuralları

Lex causae'dan farklı olarak üçüncü bir devletin hukukundaki ekonomik yaptırım kuralları, Türk mahkemeleri önünde görülmekte olan yabancı unsurlu bir uyuşmazlıkta uygulama alanı bulabilir. Uyuşmazlığa konu sözleşmenin üçüncü devlet ile yakından ilgili olduğu⁵⁴ durumlarda, bu ülke hukukundaki ekonomik yaptırım kurallarına etki tanınması gerekebilir. Çünkü taraflardan birisi, sözleşme gereği yapması gereken edimin ifasını, ekonomik yaptırım kurallarına istinaden yerine getiremeyebilir. Örneğin, ABD hukukundaki ekonomik yaptırım kararlarına uymak zorunda olduğu gerekçesiyle edimini ifa etmeyen ABD sermayeli (bağımlı) bir Türk şirketine dava açılması halinde, Türk mahkemeleri ABD hukukundaki yaptırım kararlarını dikkate alacak ya da uygulayacak mıdır⁵⁵ sorusu cevaplanmalıdır. Bu örnekte dava Türk mahkemelerinde görüldüğü gibi uygulanacak hukuk da ABD hukuku değildir. İşte bu gibi durumlarda, diğer bir ifade ile ekonomik yaptırımlar sebebiyle sözleşmenin ifasının güçleştiği ya da taraflardan beklenemeyeceği durumlarda, üçüncü bir devletteki ekonomik yaptırım kurallarının mahkemeler tarafından uygulanması ya da dikkate alınması söz konusu olabilmektedir⁵⁶.

Türk hukukunda, sözleşmeyle sıkı ilişkili olduğu takdirde üçüncü bir devletin hukukunun doğrudan uygulanan kurallarına etki tanınabileceği kabul edilmiştir (MÖHUK md. 31). Maddede kullanılan

“etki tanımak” ifadesi, üçüncü ülkenin doğrudan uygulanan kurallarını kendi muhtevalarına ve lafzına göre o kuralları “uygulamak” şeklinde anlaşılacağı gibi, ilgili doğrudan uygulanan kuralın, yetkili hukuk içerisinde sonuçlarının dikkate alınabilmesi olarak da anlaşılabilir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla, Türk mahkemelerince henüz MÖHUK madde 31 uygulanmamıştır. Kanunun lafzından hareketle Türk hâkimi, bu kuralların muhtevalarında yer alan hukukî sonucu doğrudan somut hukukî ilişkiye uygulayabilir⁵⁷ ya da bu kuralları yetkili hukukta öngörülen bir başka hukukî sonuç ile beraber değerlendirerek, bu kurallara etki tanıyabilir. Örneğin, üçüncü bir ülke hukukunda yer alan ekonomik yaptırımın uygulama alanına giren sözleşmeyi geçersiz kılması, MÖHUK madde 31’de yer alan şartların sağlanması halinde, Türk hâkimi sözleşmeyi geçersiz kılabilir.⁵⁸ Ne var ki, sözleşmenin geçersizliğine sebebiyet veren doğrudan uygulanan kural, geçersizlik yaptırımını halinde tarafların hakları ve borçları konusunda düzenlemede bulunmamışsa, hâkim bu hususu yetkili hukuk çerçevesinde karara bağlamalıdır. Sözleşmenin ifasını imkânsız kılan bir ekonomik yaptırım kararına etki tanınır ise ifa imkânsızlığı sonucunda sözleşme ilişkisinin kaderi, tarafların hakları ve borçları gibi hususlar, hâkim tarafından sözleşmenin esasına uygulanacak yetkili hukuka göre değerlendirilecektir.

Hâkimin yabancı (özellikle üçüncü ülkenin) doğrudan uygulanan kurallarını dolaylı yoldan etki tanımaya olanak sağlayan başka bir düzenleme 6098 sayılı TBK’da yer almaktadır. TBK’nın 590/4. maddesi, MÖHUK madde 31’in getirdiği özel bağlama kuralının Türk borçlar hukuku alanında somut

⁵⁴ Sözleşmenin üçüncü bir devletle yakından ilgili olduğu durumlarda, sözleşmenin yapıldığı, ifa edildiği ya da edileceği yer, sözleşme konusu malların bulunduğu yer, sözleşme tarafı tüzel kişilerin kuruldukları yer gibi bağlantılar örnek olarak verilebilir. Bkz. **Özdemir Kocasakal**, Hatice (2010), ‘Sözleşmelere Uygulanacak Hukukun MÖHUK m. 24 Çerçevesinde Tespiti ve Üçüncü Devletin Doğrudan Uygulanan Kuralları’, Milletlerarası Hukuk ve Özel Hukuk Bülteni, S:1-2, C: 30, s. 27-88, s.78, 86.

⁵⁵ Üçüncü ülkenin doğrudan uygulanan kurallarını “uygulama” ve bu kurallara “etki tanıma”nın aynı kavramlar olduğunu savunan yazarlar için bkz. **Bayata Canyaş**, Aslı (2012), AB ve Türk Hukuku Uyarınca Sözleşmeye Uygulanacak Hukuka İlişkin Genel Kural, Ankara, Adalet Yayınevi, s. 271-272. Doktrinde “uygulama” ile “etki tanıma” kavramlarını farklı değerlendiren yazarlar için bkz. **Dardağan Kibar**, s. 217; **Demirkol**, s. 23-24; **Özdemir Kocasakal**, s. 74 vd.

⁵⁶ **Özdemir Kocasakal**, (2010), s. 86.

⁵⁷ Örneğin Şanlı’ya göre MÖHUK madde 31 Türk hâkimine hem üçüncü ülkenin doğrudan uygulanan kurallarına yetkili (yabancı) hukuk içerisinde etki tanınmasına, hem de bağımsız bir hukuk kuralı olarak bütün hukukî sonuçları ve yaptırımları ile beraber uygulanmasına imkân tanımaktadır. **Şanlı/Esen**, s. 303. Biz de bu görüşü isabetli bulmaktayız.

⁵⁸ Özdemir Kocasakal’a göre üçüncü devletin doğrudan uygulanan kurallarının “uygulanması” bu üçüncü devlet hukukunun akde uygulanacak hukuktan bağımsız olarak, uyuşmazlık çözülürken kullanılmalıdır. Yazara göre hâkim bu kurallara “etki tanı” ise bu kuralların uyuşmazlık üzerindeki muhtemel sonuçları yetkili hukuka göre belirlenmelidir. **Özdemir Kocasakal**, s. 74 vd.

bir örneğidir.⁵⁹ İlgili maddeye göre, yerleşim yeri Türkiye’de olan kefil, yerleşim yeri yabancı ülkede olan borçlunun, döviz işlemleri veya havale ile ilgili yasaklar nedeniyle imkânsız hale gelmesi ya da sınırlandırılması sebebiyle borcunu ödeyememesi halinde, hakkında yapılacak takibe itiraz edebilecektir. Grüldüğü gibi kefil aleyhine açılacak takip davasında mahkeme kefilin itirazını değerlendirirken, borcun ifa edilmemesine yol açan yabancı ülke yasal düzenlemelerini dikkate almaktadır.

MÖHUK madde 31’de getirilen düzenlemede ayrıca, söz konusu kurallara etki tanımak ve uygulamayı uygulamamak konusunda bu kuralların amacı, niteliği, muhtevası ve sonuçlarının hâkim tarafından dikkate alınacağı da düzenlenmiştir. Örneğin Amerikan ambargo kararına uyarak ifayı yerine getirmeyen Türk şirketinin sözleşmeyi ihlal edip etmediği, ifa engelinin taraflarca öngörülmesi gereken hukukî egellerden olup olmadığı, ifanın kendisinden beklenip beklenemeyeceği, ifa imkânsızlığının söz konusu olup olmadığı, imkânsızlık halinde bunun taraflardan birine isnat edilip edilemeyeceği hususları⁶⁰, ambargo kurallarının amaçları, niteliği, muhtevası ve sonuçları dikkate alınarak, sözleşme hükümleri ve yetkili hukuk kapsamında değerlendirilecektir⁶¹.

⁵⁹ İsviçre Milletlerarası Özel Hukuk Kanunu’nda, üçüncü ülkenin doğrudan uygulanan kurallarına etki tanınmasını düzenleyen madde 19 ile, TBK m. 590(4)’ün mehzarı olan İsviçre Borçlar Kanunu madde 501(4) arasındaki ilişki için bkz. Züko IPRG/**Vischer**, Art. 19, para. 15.

⁶⁰ Sözleşmeden doğan borçların ifasında hukukî imkânsızlık hakkında bkz. **Özçelik**, Barış (2014), ‘Sözleşmeden Doğan Borçların İfasında İmkânsızlık ve Sonuçları’, AÜHFD, S: 63, C:3, s. 569-622, s.572 vd. Karşılaştırmalı hukukta imkânsızlık için bkz. **Topuz**, Seçkin & **Canbolat**, Ferhat (2008), ‘Türk-İsviçre ve Alman Borçlar Hukukunda İmkânsızlığın Düzenlenişi’, AÜHFD, S: 3, C: 57, s. 674-718, s. 681 vd.

⁶¹ Örneğin yetkili hukukun Alman Hukuku olduğu benzer bir olayda, Amerikan ambargo kurallarının yarattığı ifa engelinin doktrinde fiili bir imkânsızlık olarak yorumlanabileceği ve borç ilişkisinin içeriği ve dürüstlük kuralı dikkate alındığında, borçludan ifayı beklemenin makul olmadığı (§ 275 II BGB) ve borçlunun önemli ve temelde aşılabilir bir zorlukla karşılaştığı hallerden biri olarak (§ 275 III BGB) dikkate alınması gerektiği yönünde değerlendirilmiştir. Bkz. **Cramer**, s. 21. Bazı olaylarda mahkemeler, üçüncü devletteki doğrudan uygulanan kuralları dikkate almayabilmektedirler. 1980 yılında Sovyetler Birliği’nin faaliyetleri karşısında Amerika Birleşik Devletleri, Polonya’da Avrupa-Sibirya boru hattı yapımını da kapsamına alan ticarî yaptırımlar uygulama kararı almıştır. Bir Amerikan şirketine bağlı Hollanda şirketi olan *Sensor* ile Fransız Petrol

Ayrıca, doktrinde, üçüncü bir devletin doğrudan uygulanan kurallarının uygulanması ya da etki tanınması sonucunda kamu düzeni zarar görecektir ise, Türk hâkiminin kamu düzeni müdahalesini gerekçe göstererek üçüncü devletin doğrudan uygulanan kuralını uygulamak ya da etki tanımaktan kaçınabileceği savunulmaktadır.⁶²

Ambargo kuralları ile blokaj düzenlemelerinin birbirlerine olan etkisi üzerinde de durulmalıdır. *Lex fori*’de yer alan blokaj düzenlemeleri, bu blokaj düzenlemelerinin çıkarılmasına sebebiyet veren yabancı hukuktaki ambargo kurallarının uygulanmasına mâni olur. Çünkü, *lex fori*’de yer alan blokaj hükümlerinin menfi kanunlar ihtilafı kuralı oldukları ve dolayısıyla hangi hukukun uygulanmayacağını gösterdikleri kabul edilmektedir⁶³. Örneğin, Türk Hukukunda Amerikan ambargo kurallarının dikkate alınmasını engelleyen bir blokaj düzenlemesinin varlığı halinde, MÖHUK madde 31’de öngörülen üçüncü ülkenin

şirketi *Compagnie Europeene des Petroles* arasında, *Sensor* şirketinin Amerikan ambargosu nedeniyle sözleşmeden doğan ifa yükümlülüğünü yerine getirmemesi nedeniyle çıkan uyuşmazlık Hollanda Mahkemeleri önünde görülmüş ve sözleşmeye uygulanacak hukuk mahkemece, Hollanda hukuku olarak tespit edilmiştir. Ne var ki Hollanda mahkemesi, sözleşme konusu ihracat işlemlerinin Amerika Birleşik Devletleri üzerinde birtakım etkiler meydana getirmediklerinden Amerikan ambargo kurallarının uygulama alanına girmediğini ve burada ABD’nin yetki talebinin uluslararası hukuka ve kamu düzenine aykırı olduğunu karar vermiştir. Bkz. **Basedow**, Jürgen (1983), ‘Das amerikanische Pipeline-Embargo vor Gericht Niederlande: Pres Rb. Den Haag 17.9.1982 (Fall Sensor)’, *RabelsZ*, S: 1, C: 47, s. 141-172, s. 143 vd.; **Tiryakioğlu**, s. 106. *Sensor* kararı, doktrinde eleştirilmiştir. ABD’nin yetki talebinin uluslararası hukuka ve kamu düzenine aykırı olduğunun mahkemece tespitinde, Amerikalı şirketin bağımlı şirketi olan *Sensor* şirketinin içinde bulunduğu zorlayıcı durumun dikkate alınmadığı eleştirisi yapılmıştır. *Sensor*’un sözleşmeyi ifası halinde ya yüklü miktarda para cezası ödeyeceği ya da Amerikan ceza yargılamasına tâbi olacağı hâlde, *Sensor* şirketinden ifanın beklenip beklenmeyeceği hususunda ambargonun etkisinin dikkate alınması gerektiği ancak Hollanda Mahkemesince bu değerlendirmenin yapılmadığı belirtilmiştir: **De Boer** Thomas M. & **Kotting** Roelof (1984), ‘Der niederlandische Richter und das US-Gasröhren-Embargo’, *IPRAX*, S: 4, C: 2, s. 108-112, s. 110.

⁶² Aynı yönde bkz. **Erkan**, Mustafa (2011), ‘MÖHUK Madde 31 Bağlamında Türk Hukukunda Doğrudan Uygulanan Kurallara Bakış’, *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C: XV, S: 2, s. 81-120, s. 92.

⁶³ **Cramer**, s. 22-23; **Mankowski**, Peter (2016), ‘Drittstaatliche Embargonormen, Aussenpolitik im IPR, Berücksichtig und von Fakten statt Normen: Art. 9 Abs. 3 Rom I-VO im praktischen Fall (zu Cour d’appel de Paris, 25.2.2015-12/23757)’, *IPRAX*, S: 36, C: 5, s. 489.

doğrudan uygulanan kurallarına etki tanıyıp tanıma konusunda, Türk hâkiminin takdir hakkı ortadan kalkar⁶⁴.

Son olarak, sözleşmeyle ilişkili üçüncü bir ülkenin ambargo kurallarının varlığı karşısında, yine sözleşmeyle ilişkili diğer bir üçüncü ülkenin bu kurallara yönelik aldığı blokaj kurallarının mı yoksa ambargo kurallarının mı MÖHUK madde 31 anlamında uygulanacağı ya da bu kurallara etki tanınacağı sorusu akla gelebilir. Burada, her iki düzenlemenin de doğrudan uygulanan kural olduğundan hareketle, bu kuralların amaçları, korudukları menfaatler ve uygulanıp uygulanmaması halindeki sonuçları hâkimce değerlendirilmelidir⁶⁵. Türk hâkimince hangi menfaat korunmaya değer görülecek ise, somut uyuşmazlıkta o normun dikkate alınması söz konusu olacaktır⁶⁶.

III. EKONOMİK YAPTIRIMLARIN AKREDİTİF İŞLEMLERİNE ETKİSİ

A. GENEL OLARAK AKREDİTİF

Ekonomik yaptırımların akreditife olan etkisini izah etmeden önce, akreditif hakkında kısaca bilgi verilmesi faydalı olacaktır. Akreditif, değişik açılardan ayrımlara tâbi tutulabilmektedir⁶⁷. Ancak bu çalışmada esas olarak, sorumluluk esasına göre yapılan tasnifte, “dönülemez (gayri kabili rücu) akreditif⁶⁸” olarak isimlendirilen türü esas alınmıştır.

Milletlerarası ticarî ihtiyaçları karşılamak üzere uygulamada ortaya çıkmış bir ödeme aracı olan akreditif, millî hukuk sistemlerinde pozitif düzenlemeye konu olmuş bir müessese değildir. ICC'nin 600 sayılı dokümanında (md. 2) “*adı ve tanımlaması nasıl*

olursa olsun, amir bankanın uygun göreceği bir ibrazı karşılayacağına ilişkin kesin yükümlülüğünü oluşturan dönülemez nitelikte herhangi bir düzenleme” olarak tanımlanmıştır⁶⁹.

Akreditifin ödeme ve teminat olmak üzere iki fonksiyonu vardır.

- Ödeme fonksiyonu: Belgeli akreditif, ticarî ilişkide nakit para kullanılmadan taraflar arasındaki para borcunun ödenmesi amacıyla hizmet etmektedir⁷⁰.
- Teminat Fonksiyonu: Akreditifte, satıcının (lehdar) riski (alıcının ödeme borcu) teminat altına alınmaktadır. Banka, belgeler ibraz edilince akreditifi ödeme yükümlülüğü altındadır⁷¹. Ayrıca, alıcı için de bazı teminatlar sağlar. Özellikle, temel ilişkiden doğan borcun ifa edildiğini gösteren belgelerin ibrazının şart koşulması halinde, alıcı lehine de bazı teminatlar sağlanmış olmaktadır. Bir Yargıtay kararında, akreditifin teminat fonksiyonu şu şekilde izah edilmiştir. “*Akreditif ve özellikle belgeli akreditif, ayrı ülkelerde bulunan ve kambiyo (döviz), ithalat, ihracat konularında değişik rejimlere tabi olan ihracatçı ile ithalatçı arasındaki ilişkilerin güven içerisinde yürüyüp sonuçlanmasını sağlar.*”⁷²
- Akreditif ilişkisindeki taraflarına⁷³ da kısaca değinmekte fayda vardır. Akreditifin tarafları şunlardır:
- Akreditif Amiri (Alıcı-İthalatçı): Temel sözleşmede ödemenin akreditif ile yapılacağına kararlaştırılması halinde alıcı, bankasından satıcı ile akreditif sözleşmesi yapmasını talep eder. Aslında akreditif amiri, dar ve teknik anlamdaki akreditif ilişkisinin tarafı değildir; ancak akreditif

⁶⁴ Alman yazarlarca, *lex fori*'de yer alan blokaj normlarının varlığının, Roma I Tüzüğü 9/III'de üçüncü ülkenin doğrudan uygulanan kurallarının uygulanıp uygulanmayacağı hususunda hâkimin sahip olduğu takdir yetkisini ortadan kaldıracak ileri sürülmektedir. Bkz. **Cramer**, s. 23; **Mankowski**, s. 489. Hiçbir devletin, kendi iktisadî veya politik menfaatleri ile çatışan yabancı hukuk kurallarını dikkate alamayacağı hakkında bkz. **Doğan**, Vahit (2015), Teminat Mektupları, 5. Baskı, Ankara, Savaş, s. 230.

⁶⁵ **Cramer**, s. 23.

⁶⁶ Hâkimin MÖHUK madde 31'i uygularken, menfaat analizi yapması yönünde bkz. **Doğan**, MÖH, s. 387.

⁶⁷ **Doğan**, Akreditif, s. 24 vd.; **Ekşi**, Nuray (2015), Milletlerarası Ticaret Hukuku, İstanbul, Beta, s. 260 vd.

⁶⁸ Dönülemez akreditif hakkında bkz. **Ekşi**, Milletlerarası Ticaret, s. 262.

⁶⁹ **Doğan**, Akreditif, s. 7.

⁷⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. **Doğan**, Akreditif, s. 19 vd.

⁷¹ **Doğan**, Akreditif, s. 21.

⁷² Yargıtay 11. Hukuk Dairesi, T:10.02.1977, E: 1976/5881, K: 1977/558 (Kazancı İçtihat Bankası). Ayrıca bkz. **Doğan**, Akreditif, s. 21.

⁷³ Ayrıntılı bilgi için bkz. **Doğan**, Akreditif, s. 54 vd.; **Ekşi**, Milletlerarası Ticaret, s. 255-256.

açılmasını sağlayan temel ilişkide para borcunun, borçlusudur.

- Lehdar (Satıcı-İhracatçı): Lehine akreditif açılan taraftır. Lehdar, hem temel ilişkinin hem de akreditif ilişkisinin tarafıdır. Lehdar akreditife uygun belgeleri muhabir bankaya ibraz etmekle, ödeme talebinde bulunabilecek kişidir.
- Akreditif Bankası (Amir Banka): Akreditif açan ve satıcı ile akreditif sözleşmesi yapan bankadır. Akreditif bankasının ödeme borcu temel ilişkiden bağımsız ve soyuttur. Bunun anlamı, para alacaklısının ödeme talebine, temel ilişki sebebiyle engel olunamamasıdır. Taraflar arasında kararlaştırılmış belgelerin süresinde ve usulüne uygun olarak ibrazı ile birlikte bankanın ödeme yükümlülüğü doğmuş olacaktır⁷⁴.
- Muhabir Banka (Ödeme ya da Teyit Bankası): Amir banka çoğu durumda, satıcının ülkesinde şubesi olmadığından ya da başka sebepler ile doğrudan satıcı ile irtibata geçmez ve satıcının ülkesindeki bir başka bankayı akreditife dâhil eder. İşte satıcının ülkesindeki bankanın üstlendiği yükümlülüğe göre satıcının ülkesindeki banka, muhabir banka, ödeme ya da teyit bankası olarak isimlendirilir. Satıcının ülkesindeki banka, muhabir banka olarak akreditif ilişkisine katılmış ise, muhabir bankasının görevi, akreditif bankası ile lehdar arasındaki iletişimi sağlamaktır. Muhabir bankanın bağımsız bir ödeme yükümlülüğü yoktur.

B. TEMEL İLİŞKİDEN KAYNAKLANAN BÖRCÜN EKONOMİK YAPTIRIM KARARLARI SEBEBİYLE İFA EDİLEMESİ

Yukarıda izah edildiği gibi akreditif, temel ilişkiden bağımsız ve soyuttur. Banka, esas ilişkiden bağımsız olarak, usulüne uygun şekilde belgeler ibraz edildiğinde ödeme yükümlülüğü altında-

dır. Hatta esas ilişkide edim borçlusunun borcunu tam ve gereği ifa etmemesi de, bankanın akreditiften kaynaklanan ödeme yükümlülüğünü sona erdirmez. Buna göre, ekonomik yaptırım sebebiyle temel ilişkiye konu malların ihracatının ya da ithalatının yapılamamış olması, belgelerin ibraz edilmesi şartıyla bankanın yükümlülüğünü ortadan kaldırmaz⁷⁵. ABD mahkemeleri de benzer bir olayda, bankanın ödeme yükümlülüğü olduğuna karar vermiştir. ABD, 1941 yılında silah endüstrisinde kullanılan tolün maddesinin ihracatını yasaklamıştır. Bir ABD'li şirket, ambargo kararından önce, 9 adet antrepodaki tolün maddesinin satımı hususunda ihracatçı firma ile anlaşma yapmıştır. İhracatçı firma da, söz konusu maddeyi İsveç'e satmıştır. İsveç Devleti, ihracatçı firma lehine akreditif açılması için bankaya talimat vermiştir. Banka da ihracatçı firma lehine gayri kabili rücu akreditif açmış ve akreditifin ödenebilmesi içinde, (1) usulüne göre ve alıcı adına düzenlenmiş 9 adet antrepo makbuzu, (2) muayene belgesi, (3) üç suret fatura sunulmasını istemiştir. İhracatçı firma da, belgeleri, ödeme bankasına ibraz etmiştir. Evrakların ibrazı üzerine, para da ihracatçıya ödenmiştir. Olay mahkemeye intikal etmiş ve mahkeme de, bankanın ödeme yükümlülüğü olduğuna karar vermiştir⁷⁶.

Yukarıda izah edildiği üzere, temel ilişkiye konu mal herhangi bir ekonomik yaptırım sebebiyle teslim edilemese bile, belgelerin ibrazı halinde bankanın ödeme yükümlülüğü devam etmektedir⁷⁷. Dolayısı ile bu halde riski banka değil, bankanın müşterisi/alıcı (banka müşterisi) üstlenmiş olacaktır. Çünkü bu halde, ekonomik yaptırım banka işlemlerine ilişkin değil; bilâkis temel ilişki ile ilgilidir. Bu tür bir ekonomik yaptırımın bankanın ödeme yükümlülüğüne etkisi bulunmamaktadır. Ayrıca ICC'nin akreditife ilişkin 600 sayılı yeknesak kurallarında da, hukuka aykırılık, isyan ya da savaş gibi sebeplerden dolayı bankanın öde-

⁷⁴ Doğan, Akreditif, s. 41.

⁷⁵ Davis, s. 218.

⁷⁶ Dava hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Davis, s. 218 vd.

⁷⁷ Davis, s. 225; Doğan, Akreditif, s. 221.

me yükümlülüğünün kaldırılmasına ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Hatta Yeknesak Kurallarda, aksine yorumlanabilecek hükümler bulunmaktadır. Örneğin, Yeknesak Kuralların 8/c maddesinde ödeme konusunda bir şüphe halinde ancak ibrazı gereken belgeler üzerinden bir değerlendirme yapılması gerektiği kabul edilmiştir⁷⁸. Bu konuda mahkemelerin ihtiyati tedbir kararı dahi veremeyecekleri kabul edilmektedir⁷⁹. Ancak doktrinde lehdarın ödeme talebinin, hakkın kötüye kullanılması olarak değerlendirilmesi halinde bankanın ödememe yükümlülüğünün söz konusu olabileceği ve mahkemelerin de ödememe hususunda ihtiyati tedbir kararı verebilecekleri ileri sürülmektedir⁸⁰.

Satıcının, akreditif şartlarını yerine getirdiği sürece, ödemeyi talep etme hakkı vardır; alıcı ise, ekonomik yaptırımlardan kaynaklanan zarara katlanmalıdır. Dolayısı ile ekonomik yaptırım maliyetini genellikle hedef ülkedeki satıcıdan ziyade, yaptırım uygulayan ülkedeki alıcı yüklenir⁸¹.

C. YEKNESAK KURALLARA AYKIRI OLARAK BANKALARCA KONULAN KLOZLAR VE BU KLOZLARIN GEÇERLİLİĞİ

Bankalar, akreditif sözleşmelerinde ekonomik yaptırımlar ile ilgili klozlara yer vermektedirler. Değişiklik göstermekle birlikte bu klozların muhtevaları genellikle, bankaların ekonomik yaptırım kararlarına uyacaklarını ve bunlara itirazın mümkün olmadığını müşterilerine bildirmek şeklinde olmaktadır. Klozlarda, bankaya ödeme yükümlülüğü konusunda takdir yetkisi tanınmakta ve akreditifin bağımsızlığı ve dönülemez olması özellikleri tartışılır hale gelmektedir. Ayrıca bu

klozlar, yetkili bankanın sorumluluğunu kaldırarak 600 sayılı kuralları⁸² da değiştirmektedir (ICC Rehber para. 2.4)⁸³.

ICC'nin hazırlamış olduğu rehberde, bankaların sözleşmelere dercettiği bazı klozlara yer verilmiştir. Bunlardan bazıları, uygulanacak hukuk ve düzenlemeleri içermektedir. Bu kapsamda mesele klozlardan birisi şu şekildedir:

*“Yürürlükteki boykot önleme, para aklama, terör, uyuşturucu kaçakçılığının önlenmesi ve ekonomik yaptırımlar hakkındaki kanun ve yönetmeliklere aykırı belgelerin ibrazı kabul edilemez. Uygulanacak mevzuat, işleme bağlı olarak değişebileceği gibi BM ve ABD mevzuatı ya da mahallî kanunlar olabilir”*⁸⁴.

Bazı klozların ise, banka için bilinmeyen veya yabancı olan hukuk sistemlerine gönderme yaptığı için daha problemlidir olduğu Rehberde ifade edilmiştir. Bu klozlar, bankanın dönülemez ödeme taahhütlerine de zarar vermektedir. Aşağıdaki kloz buna örnek olarak verilebilir.

“Banka, Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletlerin çıkardığı uluslararası ambargo kurallarına (akreditifi açan şubenin tâbi olduğu yerel mevzuat da dahil olmak üzere) uyum sağlar. Banka bu düzenlemelerin gereği olarak, bazı durumlarda, uygulanacak hukukun ve düzenlemelerin gereklilikleri aşan politikaları da benimsemiştir. Bu nedenle Banka, Amerika Birleşik Devletleri, Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler ya da yerel yaptırım listeleri içerisinde ya da Küba, Sudan, İran ya da Myanmar ya da bunların bir devlet kurumu ile bağlantılı olan herhangi bir kişiye (gerçek kişi, şirket ya da kamu tüzel

⁷⁸ Davis, s. 225.

⁷⁹ Doğan, Akreditif, s. 378.

⁸⁰ Doğan, Akreditif, s. 299, s. 378. Hakkın kötüye kullanılması sayılabilecek hususlara ilişkin örnekler için bkz. Doğan, Akreditif, s. 298 vd.

⁸¹ Ekonomik yaptırım uygulayan ülkeler, kendilerini genellikle kendi ülkesindeki alıcı tarafından parası ödenmiş ekonomik yaptırımlara aykırı ithalatı kabul eder şekilde bulurlar: Davis, s. 216.

⁸² ICC tarafından akreditife ilişkin kurallar defalarca değiştirilmiştir. 600 sayılı kurallar ile getirilen değişiklikler hakkında bkz. Ekşi, Nuray (2009), 'Akreditife İlişkin Güncel Gelişmeler ve Akreditife İlgili ICC Tarafından Yapılan Son Düzenlemeler, Legal Hukuk Dergisi, C: 2, S: 8, Y: 2013, s. 3109-3122, s. 3114 vd.

⁸³ Kloz örnekleri için bkz. ICC Rehber, para. 3, s. 4.

⁸⁴ “Presentation of document(s) that are not in compliance with the applicable antiboycott, anti-money laundering, anti-terrorism, anti-drug trafficking and economic sanctions laws and regulations is not acceptable. Applicable laws vary depending on the transaction and may include United Nations, United States and/or local laws.” ICC Rehber, para. 3.1.a., s. 4.

kişisi) bu akreditifi (belge işlemleri ya da akreditifin ihbarını da kapsar şekilde ama bunlarla sınırlı olmaksızın) ödeme ya da herhangi bir şekilde yerine getirme borcu altında değildir⁸⁵.

İç politikalar gereğince akreditife konan ekonomik yaptırım kuzları sebebiyle, ödeme bankası bazı zorluklar ile karşı karşıya kalabilmektedir. Çünkü ödeme bankası, amir bankanın ülkesinde bulunan ekonomik yaptırımların farkında olmayabilir. Bu şekilde bir politikanın uygulama alanı, amir bankanın ülkesindeki ekonomik yaptırım kurallarının uygulama alanından da geniş olabilir. Ödeme bankası, bu gibi durumlarda bazı belirsizlikler ile karşılaşabilir. Dolayısı ile ödeme bankası, yalnızca amir bankaya karşı sorumluluk riski taşımayacak aynı zamanda ekonomik yaptırım kurallarının ihlali sebebiyle başkaca sorumluluklar veya cezalar ile karşı karşıya kalabileceklerdir. Bu da hem maliyetleri artırmakta hem de potansiyel ihtilaflara sebebiyet vermektedir (ICC Rehber para. 2.5).

ICC tarafından, uygulanacak kurallara ve bu kuralların gerekliliklerine aykırı ya da bu kuralların sınırlandırılmasına ilişkin kuzların bankalar tarafından konulmaması tavsiye edilmektedir. Ayrıca uygulamacılara da bankalar tarafından konulan bu tür kuzların farkında olmaları gerektiği belirtilmektedir (ICC Rehber para. 4.1).

ICC kurallarına tâbi akreditif içerikli finans işlemlerinde uygulamacıların, akreditifin dönülmezliğine, bağımsız ve soyut niteliğine, teminat olma vasfına ve bankanın ödeme yükümlülüğünü tereddüt-

⁸⁵ "[Bank] complies with the international sanction laws and regulations issued by the United States of America, the European Union and the United Nations (as well as local laws and regulations applicable to the issuing branch) and in furtherance of those laws and regulations, [Bank] has adopted policies which in some cases go beyond the requirements of applicable laws and regulations. Therefore [Bank] under takes no obligation to make any payment under, or other wise to implement, this letter of credit (including but not limited to processing documents or advising the letter of credit), if there is involvement by any person (natural, corporate or governmental) listed in the USA, EU, UN or local sanctions lists, or any involvement by or nexus with Cuba, Sudan, Iran or Myanmar, or any of their governmental agencies." ICC Rehber, para. 3.1.b., s. 4.

de düşürecek davranışlardan ve sözleşmelerden sakınmaları tavsiye edilmektedir. Aksi durumlarda, akreditife duyulan itimat sarsılır ve bu da milletlerarası ticareti olumsuz şekilde etkiler (ICC Rehber para. 4.2).

Bankalarca, akreditife ilişkin ICC kurallarına aykırı olarak konulan kuzların geçerliliğinin tespiti için, öncelikle ICC'nin akreditife ilişkin 600 sayılı kurallarının hukuk sistemi içindeki yerini tespit etmek gereklidir.

Akreditife ilişkin 600 sayılı ICC Kuralları, Türk hukukunda pozitif olarak herhangi bir düzenleyici tasarrufla yürürlüğe konulmuş değildir. Hukuk sisteminde, pozitif olarak yürürlüğe konmamış ancak milletlerarası ticaretin aktörleri arasında uygulanan ve dikkate alınan bu kurallar, doktrinde *lex mercatoria* olarak anılmaktadır⁸⁶. *Lex mercatoria*'nın hukuk sistemleri içindeki yeri doktrinde tartışmalıdır⁸⁷.

Tarafların *lex mercatoria*'yı seçmiş olmaları halinde bunun bir hukuk seçimi olarak kabul edilip edilmeyeceği doktrinde tartışmalıdır⁸⁸. Doktrinde, taraflarca *lex mercatoria*'nın seçiminin hukuk seçimi olarak kabul edilmesini savunan görüşler⁸⁹ bulunduğu gibi, tarafların *lex mercatoria*'yı seçmesinin, bir hukuk seçimi olmadığı yal-

⁸⁶ Akreditife ilişkin kurallar, doktrinde, ticarî örf ve âdet, genel işlem şartları ve ticarî teamül ya da *lex mercatoria* olarak nitelendirilmektedir: **Şit**, Banu (2001), Kanunlar İhtilafı Hukukunda Akreditif ve Milletlerarası Ticaret Odası'nın Akreditife İlişkin Yeknesak Kuralları, MHB, C: 21, S: 1-2, s. 114 vd.

⁸⁷ Tartışmalar için bkz. **Aygül**, Musa (2004), 'Milletlerarası Ticarî Sözleşmelerde Lex Mercatoria'nın Uygulanması', SÜHFD, C:12, S: 3-4, s. 45-85, s.74 vd.; **Ayoğlu**, Tolga (2011), Uluslararası Ticarî Sözleşmelere Uygulanan Genel Prensipler, Maddi Hükümler ve Ticarî Adet- Teamüller Olarak Lex Mercatoria, İstanbul, Vedat, s. 29 vd.

⁸⁸ *Lex mercatoria*'nın sözleşme hükmü haline gelmesinin hukuk seçiminden farklı olduğu hakkındaki tartışmalar için bkz. **Ekşi**, Incorporation, s. 266 vd.

⁸⁹ **Aygül** (2004), s. 79; **Juenger**, Friedrich K. (2000), 'The Lex Mercatoria and Private International Law', Louisiana Law Review, C: 60, s. 1133-1150, s. 1133; **Lando**, Ole (1985), 'The Lex Mercatoria in International Commercial Arbitration', International and Comparative Law Quarterly, C: 34, S:4, s. 747-768 s. 748; **Nygh**, Peter (1999), Autonomy in International Contracts, Oxford, ClarendonPress, s. 187; **Sargin**, s. 191.

nızca akit statüsü kapsamında sözleşme hürriyetinin bir sonucu olarak değerlendirilmesini savunan görüşler⁹⁰ de bulunmaktadır.

Akreditife ilişkin uygulama ve bu uygulamayı yönlendiren ICC Kuralları millî hukuk düzenlerinde değil, milletlerarası ticaret uygulamalarından ortaya çıkmıştır⁹¹. Bu sebeple, akreditifin millî hukuk sistemlerine değil, ICC Kurallarına tâbi olarak işlemesi gerektiği savunulmaktadır. Bununla birlikte millî hukuk sistemlerinin bu kurallara yaklaşımı henüz bu aşamada değildir. Diğer bir ifade ile bu kurallar, millî hukuk sistemlerinden bağımsız olarak değerlendirilmemektedir. *Lex mercatoria* en azından mahkemelerde, millî hukuk sistemlerinin denetiminde ve millî hukuk sistemlerine tâbi olarak uygulanmaktadır. Örneğin, millî mahkemelerde, taraflarca *lex mercatoria*'nın seçilmiş olması, hukuk seçimi olarak kabul edilmemektedir. Ancak tarafların bu kuralları seçmiş olmaları da, tamamen göz ardı edilmemektedir. Bu kuralların seçimi, taraflar arasındaki akdin tâbi olduğu millî hukuka tâbi olarak uygulama imkânı bulabilmektedir⁹². Diğer bir ifade ile tarafların *lex mercatoria*'yı seçmiş olmaları, iç hukuk anlamında sözleşme özgürlüğü çerçevesinde değerlendirilmektedir. Mesela akit statüsü, Türk hukuku ise, bu kuralların seçimi TBK madde 26 ve 27 çerçevesinde dikkate alınabilecektir. Buradan hareketle, taraflar akreditife ilişkin ICC'nin yeknesak kurallarını seçmişler ise, akit statüsünün, izin verdiği ölçüde ve bu hukukun emredici kurallarına aykırı olmamak kaydıyla uygulanabileceklerdir. Yargıtay'ın da aynı doğrultuda kararları bulunmaktadır. Yargıtay, iç hukuktaki irade muhtariyeti çerçevesinde, tarafların ICC'nin yeknesak kurallarını seçebileceklerini kabul etmektedir. Yargıtay karar-

larına göre taraflar bu kuralları seçmişler ise, bu kurallar sözleşme hükümleri niteliğini kazanırlar. Yargıtay bir kararında, bu hususu şu şekilde izah etmiştir: “*Dairemizin 2008/7103 E., 2010/3601 K. sayılı ilamında da vurgulandığı üzere MTO'nun 500 Sayılı Yeknesak Teamüller ve Uygulamalar yayınına tabi tutulan tüm akreditifler açısından bu kurallar akreditif amiri (ithalatçı), akreditif lehdarı (ihracatçı), akreditif bankası ve teyit bankası için bağlayıcı sözleşme hükümleri niteliğini kazanır*”⁹³.”

Yargıtay bu anlayışa paralel olarak, tarafların ICC'nin yeknesak kurallarını seçmemeleri halinde öncelikle sözleşme hükümlerinin uygulanması gerektiğine karar vermiştir: “*Mahkemeye, iddia, savunma ve dosyadaki belgelere göre, mektup metinlerinde MTO 500 sayılı broşür hükümlerinin uygulanacağına dair madde bulunmadığı, kaldı ki anılan hükümlerin bağlayıcılık taşıyan uluslararası metinler olmadığı, mektup metinlerindeki açık hükme rağmen masraflara dair bu hükmün gözardı edilmesinin davacı açısından hafif kusur olarak değerlendirilemeyeceği, BK.nun 100/2-3 maddeleri ile sorumsuzluk hususunun açıklanmış olduğu gerekçesiyle, davanın reddine karar verilmiştir*”⁹⁴.”

Doktrinde bazı yazarlar⁹⁵ taraflarca seçilmemiş ise, bu kuralların mahkemelerde uygulanamayacağını kabul etmektedirler. Bu görüşe göre, söz konusu kurallar hukuk kaynakları arasında yer almamaktadır. Bu halde, taraflar arasındaki akreditif ilişkisi maddî hukuk kurallarına tâbi olacak ve bu ilişkiye havaleye ait düzenlemeler uygulanacaktır⁹⁶. Doktrinde Yargıtay'ın da, 1964 tarihli bir Hukuk Genel Kurul Kararına istinaden aynı görüşte olduğu ileri sürülmüştür. Kararın ilgili kısmında “*Bu olayda Uluslararası Ticaret Odasının kararlaştırdığı hukukî esasların uygulanması düşünülemez;*

⁹⁰ Erdem, Bahadır B. (1990), ‘Incoterm’in Uluslararası Satımlarda Uygulanacak Hukuka Etkisi ve Hukukî Niteliği’, MHB, Y:10, S: 1-2, s. 65-79, s. 70; Nomer, s. 320; Şanlı/ Esen, s. 269.

⁹¹ Akreditife ilişkin olarak ilk yeknesaklaştırma çabaları ICC tarafından 1929 yılında başlatılmıştır. Ayrıntılar hakkında bkz. Ekşi, Akreditif, s. 3112 vd.

⁹² ICC yeknesak kurallarının taraflarca seçiminin hukuk seçimi olmadığı ancak bu kuralların sözleşme hükmü haline dönüştüğü hakkında bkz. Ekşi, Incorporation, s. 279.

⁹³ Yargıtay 11. Hukuk Dairesi, T:20.02.2014, E: 2012/6717 K: 2014/3168 (Kazancı İçtihat Bankası).

⁹⁴ Yargıtay 11. Hukuk Dairesi, T: 01.05.2006, E: 2005/4880 K: 2006/4978 (Kazancı İçtihat Bankası).

⁹⁵ Doğan, Akreditif, s. 150. ICC'nin yeknesak kurallarının uygulanabilmesinin tarafların iradelerinde olduğu ve akreditif metninde bu kurallara yollama yapılması gerektiği hakkında bkz. Ekşi, Incorporation, s. 230.

⁹⁶ Doğan, Akreditif, s. 50-151; Reisoğlu, Seza (2009), Türk Hukukunda ve Bankacılık Uygulamasında Akreditif, Ankara, Adalet Yayınevi, s. 31.

çünkü, akreditife ilişkin teklif mektubunda veya buna ekli şartlar arasında, sözü geçen hükümlerin dahi uygulanmasını öngören bir madde yoktur. Böyle bir madde olsa bile, sözü edilen hükümler, ancak, kamu düzeni düşüncesiyle konulmuş olan yasa kurallarına aykırı olmamak kaydıyla geçerli sayılabilir. Borçlar Yasasının 100'üncü maddesinin 3'üncü fıkrası hükmü ise kamu düzeni düşüncesiyle konulmuş bir hüküm olduğu için, tarafların ona aykırı olarak koyacakları şartlar geçerli olamaz (Borçlar Yasası, mad.20)⁹⁷" ifadesi yer almaktadır.

Yukarıda ifade edildiği üzere, bu kuralların uygulanıp uygulanamayacağı, akit statüsünün, bu kurallara olan yaklaşımına bağlıdır. Eğer akit statüsü, taraflar arasındaki teamülleri dikkate almakta ise, bu kurallar uygulama alanı bulabilecektir. Çünkü bu kurallar, yaygın olarak kabul edildiği üzere, bankacılık alanındaki milletlerarası teamül ve uygulamaların yazılı hale getirilmiş halidir⁹⁸. Dolayısı ile akit statüsü, taraflar seçmemiş olsa bile ticarî teamüllerin dikkate alınmasını gerektirecek düzenleme içerdiği takdirde, bu kurallar da uygulama alanı bulabilecektir. Türk hukukunda ise, ticarî teamüllerin mahkemenin kararına dayanak teşkil edemeyeceği ancak irade beyanlarının yorumunda dikkate alınabileceği kabul edilmiştir (TTK md. 2/1)⁹⁹.

Bankaların akreditif sözleşmelerine koydukları klotların etkisini de yukarıdaki açıklamalar ışığında değerlendirmek gerekir: Türk hukukunda, taraflarca seçilen ICC Kuralları sözleşme hükmündedir. Dolayısıyla bankaların koydukları klotlar da, sözleşme hükmü haline gelecek ve taraflar arasındaki ilişkide ICC Kuralları değiştirilmiş olacaktır. ICC Kuralları ise, ancak sözleşme hükmü haline gelen bu klotların yorumunda dikkate alınabilecektir.

⁹⁷ Yargıtay Hukuk Genel Kurulu, T: 04.11.1964, E: 1964/942, K: 1964/637 (Kazancı İçtihat Bankası).

⁹⁸ **Şit**, s. 115.

⁹⁹ Ancak tahkimde, taraflarca seçilmiş olsun ya da olmasın bu kuralların doğrudan hakemler tarafından uygulanabileceği hakkında bkz. **Şit**, s. 117. Milletlerarası Tahkim Kanunu m. 12/C de, sözleşme hükümlerinin yorumunda ve tamamlanmasında ticarî örf ve âdetler ile ticarî teamüllerin dikkate alınacağı kabul edilmiştir.

IV. SONUÇ

Ekonomik yaptırımlar geçmişte olduğu gibi, milletlerarası unsurlu ticaret ilişkilerini günümüzde de etkilemeye devam etmektedir. Ekonomik yaptırımlara ilişkin düzenlemeler milletlerarası özel hukuk doktrininde "doğrudan uygulanan kurallar" olarak vasıflandırılan kurallardandır. Gerek hâkimin hukukunda gerekse yetkili hukuk ya da bir üçüncü devlet hukukunda yer alan doğrudan uygulanan kuralların milletlerarası unsurlu sözleşmelere müdahale etmeleri durumunda, MÖHUK'taki ilgili kurallar sayesinde dikkate alınmaları mümkündür.

Ekonomik yaptırımların akreditife müdahalesi ise, bu tür yaptırımların temel ilişkiye müdahalesinden farklıdır. Burada, akreditifin temel ilişki-den bağımsız ve soyut olması belirleyicidir. Banka, esas ilişkiden bağımsız olarak, belgeler ibraz edildiğinde ödeme yükümlülüğü altındadır. Hatta esas ilişkide tarafların borçlarının tam ve gereği gibi ifa etmemeleri de, bankanın akreditiften kaynaklanan ödeme yükümlülüğünü sona erdirmez. Bu durumda, temel ilişkiye konu mal herhangi bir ekonomik yaptırım sebebiyle teslim edilemese bile, belgelerin ibrazı halinde bankanın ödeme yükümlülüğü devam etmektedir. Dolayısı ile bu halde riski banka değil, bankanın müşterisi üstlenmiş olacaktır. Bu sonuç, ekonomik yaptırımın temel ilişkiyi hedef almasından kaynaklanır.

Bankaların akreditif sözleşmelerine koydukları ekonomik yaptırımlara ilişkin klotlar da bankaya ödeme yükümlülüğü konusunda takdir yetkisi tanınmakta ve akreditifin bağımsızlığı ve dönülemez olması tartışılır hale gelmektedir. Bu klotlar, yetkili bankanın sorumluluğunu kaldırarak 600 sayılı kuralları da değiştirmektedir. Akreditif sözleşmesinin Türk hukukuna tabi olduğu durumlarda, taraflarca seçilen ICC Kuralları sözleşme hükmünde olacağından, ICC Kuralları, Türk mahkemelerince akreditif sözleşmesinde yer alan ekonomik yaptırım klotlarının yorumunda dikkate alınabilecektir.

KAYNAKÇA

- Acar**, Serdar (2015), Ekonomik Yaptırımlar, İstanbul, Vedat.
- Akkutay Berat**, Lale (2014), 'Birleşmiş Milletler Andlaşması Çerçevesinde Ekonomik Yaptırımların Hukukî Niteliği ve Yargısal Denetimi', TBB Dergisi, S: 111, s. 412-417.
- Allwörden**, Sebastian (2014), US-Terrorlisten im deutschen Privatrecht, Tübingen, Mohr Siebeck.
- Altiner Çoşkun**, Sümeyra (2015), Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi, Akıllı Yaptırım Kararları ve Terörizmin Finansmanının Önlenmesi, Ankara, Seçkin.
- Aras**, İlhan (2017), Avrupa Birliği'nin Kırım'ın İlhakına Bakışı: Rusya'ya Yönelik Yaptırımlar, Karadeniz Araştırmaları, S: 53, s. 29-50.
- Aygül**, Musa (2004), 'Milletlerarası Ticarî Sözleşmelerde Lex Mercatoria'nın Uygulanması', SÜHFD, C: 12, S: 3-4, s. 45-85.
- Aygül**, Musa (2007), Milletlerarası Özel Hukukta Şirketlere Uygulanacak Hukukun Tespiti, Ankara, Seçkin.
- Azimi**, Sarah R. (2016), Kaufvertragsstörungen aus Sicht des BGB und des iranischen Rechts, Das wirtschaftsembargo gegen den Iran, ebook, Springer.
- Basedow**, Jürgen (1983), 'Das amerikanische Pipeline-Embargo vor Gericht Niederlande: Pres Rb. Den Haag 17.9.1982 (Fall Sensor)', RabelsZ, S: 1, C: 47, s. 141-172.
- Bayata Canyaş**, Aslı (2012), AB ve Türk Hukuku Uyarınca Sözleşmeye Uygulanacak Hukuka İlişkin Genel Kural, Ankara, Adalet Yayınevi.
- Blessing**, Marc (1999), Impact of the Extraterritorial Application of Mandatory Rules, Helbing&Lichtenhanh, Basel.
- Blessing**, Marc (1991), Introduction to Arbitration-Swiss and International Perspectives, Helbing & Lichtenhahn, Basel.
- Bozkurt**, Enver & **Kütükçü**, Akif & **Poyraz**, Yasin (2015), Devletler Hukuku, 8. Baskı, Ankara, Yetkin.
- Çelikel**, Aysel & **Erdem**, Bahadır B. (2017), Milletlerarası Özel Hukuk, İstanbul, Beta.
- Da Silveira**, Mercedeh, A. (2014), Trade Sanctions and International Sales: An Inquiry into International Arbitration and Commercial Litigation, Alphenaan den Rijn, Kluwer Law International.
- Dardağan Kibar**, Esra (2013), Kanunlar İhtilâfi Açısından Yabancı Kamu Hukukuna Bakış, Ankara, Siyasal Yayınevi.
- Davis**, Daniel (1982), The Trade Embargo and The Irrevocable Letter of Credit, Arizona Journal of International and Comparative Law, C:1, s. 213-232.
- De Boer** Thomas M. & **Kotting** Roelof (1984), 'Der niederlandische Richter und das US-Gasröhren-Embargo', IPRAX, S: 4, C: 2, s. 108-112.
- De Gottrau**, Nicholas & **Iynedjian** Marc (2008), 'Credits Documentaires et Mesures d'Embargo', Schweizerische Zeitschrift für Wirtschafts- und Finanzmarktrecht, S: 5, s. 476-488.
- Doğan**, Vahit, (2015), Teminat Mektupları, 5. Baskı, Ankara, Savaş, (Teminat Mektupları).
- Doğan**, Vahit, (2016), Milletlerarası Özel Hukuk, 4. Baskı, Ankara, Savaş, (MÖH).
- Doğan**, Vahit, (2016), Uluslararası Ticarete Ödeme Aracı Olarak Akreditif, 4. Baskı, Ankara, Seçkin, (Akreditif).
- Ekşi**, Nuray (2015), Milletlerarası Ticaret Hukuku, İstanbul, Beta, (Milletlerarası Ticaret).
- Ekşi**, Nuray (2013), 'Banka Ödeme Yükümlülüğüne İlişkin ICC URBPO 750 E Kurallarının Hukuki Niteliği ve Bağlayıcılığı', BFHD, S: 8, C: 2, s. 3-18.

Ekşi, Nuray (2009), ‘Akreditife İlişkin Güncel Gelişmeler ve Akreditife İlgili ICC Tarafından Yapılan Son Düzenlemeler, Legal Hukuk Dergisi, C: 2, S: 8, Y: 2013, s. 3109-3122, (Akreditif).

Ekşi, Nuray (2000), ‘Kanunlar İhtilafında “Incorporation”’, MBH, Y: 19-20, s. 263-291, (Incorporation).

Erdem, Bahadır B. (1990), ‘Incoterm’in Uluslararası Satımlarda Uygulanacak Hukuka Etkisi ve Hukukî Niteliği’, MHB, Y:10, S: 1-2, s. 65-79.

Erkan, Mustafa (2011), ‘MÖHUK Madde 31 Bağlamında Türk Hukukunda Doğrudan Uygulanan Kurallara Bakış’, Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C: XV, S: 2, s. 81-120.

Frick, Jürg & Aggteleky, Tobias (2015), ‘Extra-territorial application of CISA based on Doctrine of Effects (*Auswirkungsprinzip*)’, CapLaw, S: 5, s. 20-25.

Gebauer, Martin (1998), ‘Kollisionsrechtliche Auswirkungen der US-amerikanischen Helms-Burton-Gesetzgebung’, IPRAX, S:18, C:3, 145-155.

Girsberger, Daniel & Schnyder, Anton & Vischer, Frank (Editörler) (2004), Zürcher Kommentar zum IPRG, 2nd ed., Zurich, Schulthess, (ZüKo IPRG/ Yazar).

Ireland Kaczorowska, Alina (2015), Public International Law, Fifth Ed. Routledge, Newyork.

Juenger, F. K.: “The Lex Mercatoria and Private International Law”, Louisiana Law Review, Vol. 60, 2000, s. 1133.

Lando, Ole (1985), ‘The Lex Mercatoria in International Commercial Arbitration’, International and Comparative Law Quarterly, C: 34, S:4, s.747-768.

Mankowski, Peter (2016), Drittstaatliche Embargonormen, Aussenpolitik im IPR, Berücksichtigung von Fakten statt Normen: Art. 9 Abs. 3 Rom I-VO im praktischen Fall (zu Courd’appel de Paris, 25.2.2015-12/23757), IPRAX, S: 36, C: 5, s. 489.

Nygh, Peter (1999), Autonomy In International Contracts, Oxford, Clerandon Press.

Ökçün, Gündüz (1997), Devletler Özel Hukukunun Kaynakları ve Kamu Düzeni, Ankara, Sermaye Piyasası Kurulu Yayınları.

Özçelik, Barış (2014), ‘Sözleşmeden Doğan Borçların İfasında İmkânsızlık ve Sonuçları’, AÜHFD, S: 63, C:3, s. 569-622.

Poyraz, Yasin (2011), Lotus Meselesi, Ankara, Asil Yayın Dağıtım.

Sargın, Fügen (2002), Milletlerarası Unsurlu Patent ve Ticarî Marka Lisansı Sözleşmelerine Uygulanacak Hukuk, Ankara, Turhan Kitabevi.

Şanlı, Cemal & Esen, Emre (2018), Milletlerarası Özel Hukuk, İstanbul, Vedat.

Tanrıbilir, Feriha B (2010), Milletlerarası Özel Hukuk ve Usul Hukuku Hakkında Kanun’un Genel Hükümlerinde Yapılan Değişiklikler Üzerine, TBB Dergisi, S: 87, s. 195-227.

Tekinalp Gülören & Uyanık Çavuşoğlu Ayfer (2016), Milletlerarası Özel Hukuk Bağlama Kuralları, İstanbul, Vedat.

Tiryakioğlu, Bilgin (1997), Rekabet Hukukundan Doğan Kanunlar İhtilafı, Ankara, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.

Trüten, Dirk (2015), Die Entwicklung des internationalen Privatrechts in der Europäischen Union Auf dem Weg zu einem europäischen IPR-Gesetz, Bern, Stämpfle.

Tütüncü, Ayşe Nur (2013), Güvenlik Konseyi Kararlarının İç Hukukta İcrası, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Hukuk Özel Sayısı, C:13, s.17-26.